

ANNA GÓRSKA
Centrum NUKAT, Ośrodek JHP KABA
Uniwersytet Warszawski
e-mail: a.gorska@uw.edu.pl

NUOVO SOGGETTARIO NOWE NARZĘDZIE OPRACOWANIA PRZEDMIOTOWEGO W BIBLIOTEKACH WŁOSKICH

Anna Górską jest filologiem klasycznym. W 2008 r. ukończyła Podyplomowe Studia Zarządzania Informacją i Technologii Informacyjnej w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Warszawskiego na kierunku menedżer informacji. Od 2007 r. jest redaktorem języka haseł przedmiotowych KABA w Ośrodku Języka i Kartoteki Wzorcowej KABA w Centrum NUKAT, gdzie zajmuje się hasłami z dziedziny językoznawstwa i prawa. W latach 2008-2009 odbyła staże zawodowe na uniwersytetach w Pizie i Mediolanie. Publikowała artykuły w „Meandrze” i „Biuletynie Historii Sztuki”.

SŁOWA KLUCZOWE: Nuovo soggettario. Tezaurus. Język haseł przedmiotowych. Indeksowanie fasetowe. Biblioteki włoskie.

ABSTRAKT: Nuovo soggettario jest tezaurem fasetowym, opracowanym w Centralnej Bibliotece Narodowej we Florencji (BNCF) w 2007 r. jako słownik nowego systemu opracowania przedmiotowego w bibliotekach włoskich. Ma on zastąpić stosowany dotychczas słownik języka haseł przedmiotowych Soggettario. W artykule przedstawiono budowę nowego tezaury oraz omówiono zasady indeksowania fasetowego przyjęte w nowym systemie.

WPROWADZENIE

W czasie, gdy zaczął się rozpowszechniać wolny dostęp do książek w bibliotece oraz samodzielność czytelników w zakresie wyszukiwania dokumentów, przestała wystarczać wiedza bibliotekarza o miejscu książki na półce. Zaistniała potrzeba wprowadzenia narzędzi opracowania i rzeczowego wyszukiwania dokumentów, które umożliwiły użytkownikom samodzielne penetrowanie kolekcji bibliotecznych. Współczesne języki informacyjno-wyszukiwawcze nie wykraczają w istotny sposób poza ramy nakreślone przez A. Ch. Cuttera, M. Deweya i R. S. Ranganathana. Na bazie ich pomysłów powstało wiele wariacji stanowiących mniej lub bardziej skuteczne narzędzie wyszukiwawcze w różnych wersjach narodowych. Obecnie ewolucja tych narzędzi związana jest z próbami dostosowania ich do potrzeb przeszukiwania informacji o zbiorach bibliotecznych w katalogach komputerowych dostępnych w Internecie. Hermetyczność wielu systemów jednojęzycznych sprawia, że brakuje

informacji na temat nowych pomysłów i rozwiązań w krajach spoza anglojęzycznego świata. Jedną z takich interesujących nowinek stanowi dokonana w ostatnich latach modyfikacja systemu opracowania przedmiotowego, wprowadzana w bibliotekach włoskich.

KRÓTKA HISTORIA KATALOGOWANIA PRZEDMIOTOWEGO WE WŁOSZECH

Mimo że włoskie tradycje bibliotekarskie sięgają antyku i historii bibliotekarstwa europejskiego w ogóle, o włoskiej teorii katalogowania przedmiotowego można mówić dopiero w czasach powojennych. Włosi skorzystali z doświadczeń amerykańskich i w latach dwudziestych XX w. stworzyli system wzorowany na Library of Congress Subject Headings (Lucarelli, 2009), a pośrednio czerpiący z Cutterowskich Rules for a Dictionary Catalogue (Cutter, 1889). Prace nad teorią katalogowania przedmiotowego, którymi kierował Emanuele Casamassima, dopiero w 1956 r. zaowocowały publikacją pierwszego włoskiego słownika języka haseł przedmiotowych o nazwie Soggettario (Soggettario, 1956). Był to słownik terminów kontrolowanych, zaopatrzonych w odsyłacze orientacyjne. Terminy występowały w liczbie pojedynczej (pojęcia abstrakcyjne, dziedziny sztuki, techniki i nauk, choroby) lub mnogiej (rodzaje instytucji, formy literackie, zawody, dzieła sztuki i techniki, gatunki roślin i zwierząt, pojęcia zbiorowe etc.). Wykorzystując ten słownik, opisy przedmiotowe dokumentów tworzono zgodnie z zasadami języków prekoordynowanych. Istniała możliwość tworzenia haseł rozwinętych, złożonych z terminów kontrolowanych zawartych w słowniku. Bardzo ogólne zasady tworzenia takich haseł zostały opisane we wstępie do słownika. Jednak pierwszy podręcznik katalogowania przedmiotowego z zastosowaniem słownictwa zgromadzonego w Soggettario wydano dopiero w 1996 r. (Guida, 1996). Od 1977 r. wydawano kolejne uzupełnienia słownika, mające na celu aktualizację przestarzałego słownictwa, czemu towarzyszyło też uzupełnienie niewystarczająco opisanych reguł gramatyki JIW. Np. termin „fanciulli” (dzieci), powszechnie używany w pierwszej poł. XX w. zastąpiono współcześnie stosowanym „bambini”; brano też pod uwagę zmieniające się normy ortograficzne – np. wcześniejszą formę „giuoco” (gra) zmieniono na współczesną grafie „gioco”. W 1987 r. powstała publikacja obejmująca trzy kolejne uzupełnienia (*Biblioteca nazionale*, 1987). Dwanaście lat później wydano Voci di soggetto: aggiornamento 1986-1998 (*Bibliografia nazionale*, 1999). W aktualizacji tej wykorzystano międzynarodową normę budowy tezauryusa jednojęzycznego ISO 2788:1986 (ISO, 1986), dostosowując nową organizację słownictwa do formy tezauryusa dokumentacyjnego. W indeksie wyszczególniono terminy węższe i szersze, a także, w przypadku nowych terminów, zaopatrywano je w odnośniki do rekordów bibliograficznych, w których zostały po raz pierwszy użyte (Lucarelli, 2004).

Gramatyka języka była pozycyjna, określała kolejność elementów hasła przedmiotowego, której podstawę stanowił schemat „temat – określniki”. Wyodrębniono określniki rzeczowe (ORZ), geograficzne (OG), chronologiczne (OCH) i formalne (OF), przyjmując następującą ich kolejność w hasle przedmiotowym rozwiniętym: Temat – ORZ – OG – OCH – OF.

Dopuszczano stosowanie tematów formalnych. HPR z takim tematem towarzyszyło zawsze hasło o temacie przedmiotowym z odpowiednim okreś-

nikiem formy, przy czym możliwe było stosowanie dwóch określników chronologicznych – jeden odnoszący się do przedmiotu dokumentu, drugi do jego formy. Np. katalogowana pozycja zatytułowana *Deux siècles d'élégances: 1715-1915*. Paris. 1951 (katalog wystawy) została opisana następująco (Arrigoni et al., 2004):

Odzież – XVIII-XIX w. – wystawy – 1951.

Wystawy – Paryż – 1951.

W praktyce do zasady stosowania dwóch określników chronologicznych odnoszono się sceptycznie i bibliotekarze starali się takich haseł nie tworzyć.

HISTORIA PROTOTYPU NUOVO SOGGETTARIO

W 2000 r. w Bibliotece Narodowej we Florencji przeprowadzono analizy, których efektem było studium wykonalności zreformowania starego systemu katalogowania przedmiotowego. Powstały dokument nosił nazwę *Studio di fattibilità sul rinnovamento del Soggettario* i wydano go w opracowaniu zatytułowanym *Per un nuovo soggettario. Studio di fattibilità sul rinnovamento del soggettario per i cataloghi delle biblioteche italiane (Per un nuovo Soggettario, 2000)*. Zreformowanie starego systemu było niezwykle trudne, ponieważ za cel postawiono sobie stworzenie takiej metody katalogowania przedmiotowego, która sprostałaby nie tylko wymaganiom stawianym przez normy włoskiej agencji bibliograficznej – Bibliografia Nazionale Italiana (BNI) – w zakresie opisu bibliograficznego, ale także sprawdzała się w różnorodnych systemach bibliotecznych i służyła katalogowaniu różnorodnych zbiorów. Język, który powstał w następstwie tych prac, można określić jako język prekoordynowany, analityczno-syntetyczny, o słowniku skonstruowanym zgodnie z zasadami budowy tezaurusów, ale także uwzględniający metody klasyfikowania fasetowego.

W listopadzie 2004 r. rozpoczęto testowanie prototypu. Do tego celu wybrano oprogramowanie Open Source tezaurusu AGROVOC. Rozwiązania językowe testowano na leksyce biblioteki La Vigna w Vicenzy, wyspecjalizowanej w zagadnieniach rolniczych, szczególnie w enologii.

W opracowanym systemie bibliotecznym przeglądaniem leksyki zgromadzonej w *Nuovo soggettario* możliwe będzie zarówno poprzez OPAC bibliotek posługujących się nowym systemem, jak i poprzez bazę tezaurusu. Według zapowiedzi, w przyszłości dostęp do przeglądania tego słownictwa ma być też zapewniony z poziomu indywidualnych opisów w rekordach dokumentów.

SYSTEM OPRACOWANIA PRZEDMIOTOWEGO

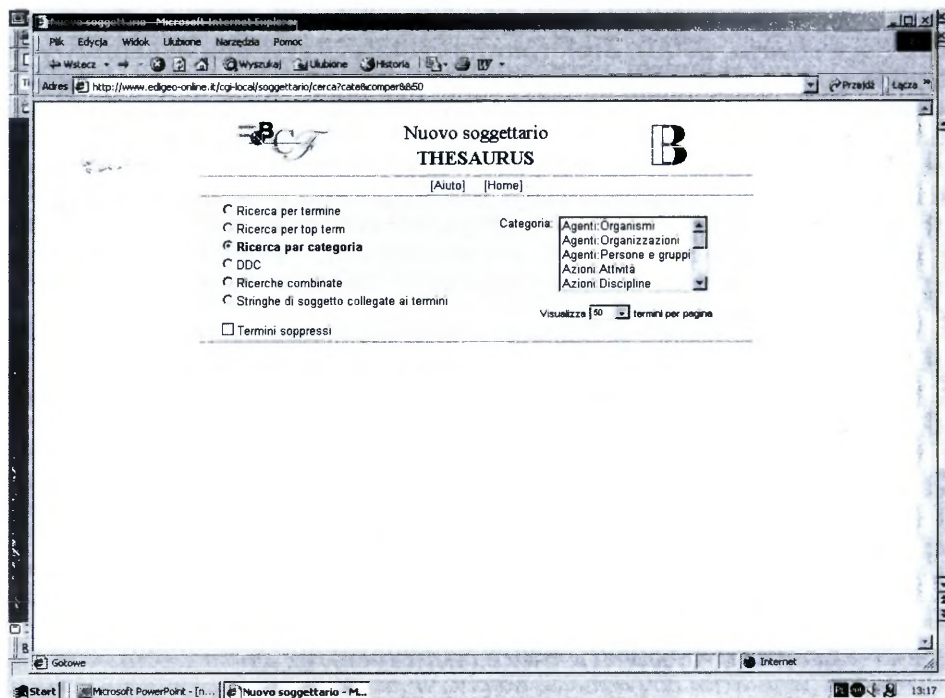
Nowy włoski system opracowania przedmiotowego składa się ze słownika w postaci tezaurusu fasetowego i gramatyki, archiwum haseł rozwiniętych przedmiotowych stanowiących rejestr języka stosowanego w praktyce oraz not stosowania i podręcznika (nieopublikowany). W podręczniku i notach stosowania przedstawione są zasady przyjętej koncepcji analityczno-syntetycznego indeksowania fasetowego, wzorowanej na metodzie klasyfikacji fasetowej Ranganathana.

Gramatyka została opracowana zgodnie z zaleceniami dla języków deskryptorowych, zawartymi w normie ISO 2788:1986 (ISO, 1986) oraz z zale-

ceniami Gruppo di ricerca sull'indicizzazione per soggetto (GRIS, *Guida*, 1996), czyli *Przewodnika katalogowania przedmiotowego* wydanego przez Sekcję Katalogowania Przedmiotowego Związku Bibliotekarzy Włoskich. Słownictwo tezaurya stanowi podstawę tworzenia haseł przedmiotowych. W fazie prototypu poprzestano jedynie na notach syntaktycznych (Lucarelli et al., 2004, *Nuovo soggettario*, 2007).

STUKTURA SŁOWNICTWA I MOŻLIWOŚCI WYSZUKIWAWCZE

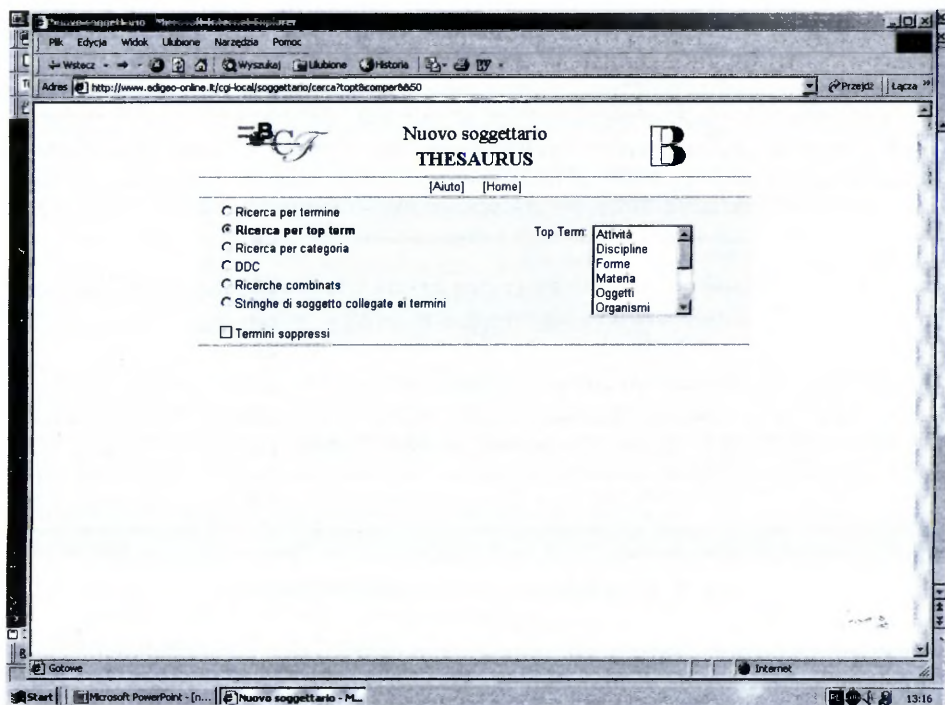
Pole semantyczne nowego włoskiego języka haseł przedmiotowych zorganizowane zostało w kategorie, fasety i podfasety, według których można przeszukiwać jego słownik w postaci tezaurya fasetowego. Wyodrębniono cztery ogólne kategorie semantyczne słownictwa: Agens (wł. *Agenti*), Czynność (wł. *Azioni*), Rzecz (wł. *Cose*), Czas (wł. *Tempo*). Rys. 1 przedstawia opcje przeszukiwania tezaurya *Nuovo soggettario* według głównych kategorii semantycznych.

Rys. 1. Wyszukiwanie przez kategorię

Fasety w kategoriach są ułożone następująco: Agens – Organizmy, Organizacje, Osoby i Grupy (wł. *Agenti – Organismi, Organizzazioni, Persone e gruppi*); Czynność – Aktywność, Dyscyplina, Proces (wł. *Azioni – Attività, Discipline, Processi*); Rzecz – Materia, Przedmiot, Przestrzeń, Narzędzie, Forma, Struktura (*Cose: Materia, Oggetti, Spazio, Strumenti, Forme, Structure*).

Czas (wl. *Tempo*) jest jednostką samodzielną i stanowi jednocześnie kategorię, fasetę i termin główny (ang. *Top term*). Top term jest kategorią zbierającą terminy główne z innych kategorii i faset (rys. 2).

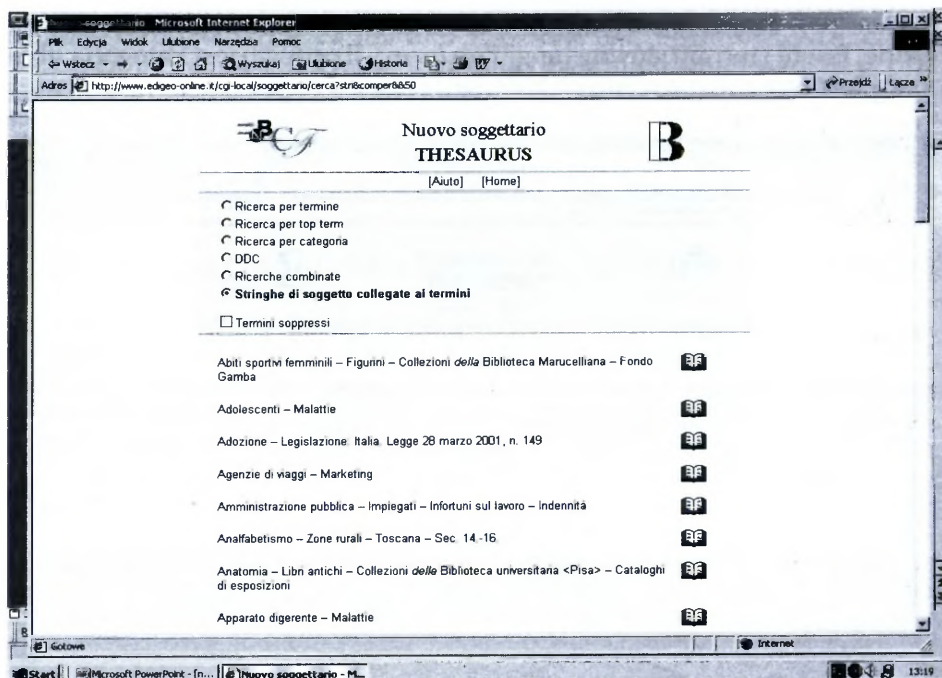
Rys. 2. Wyszukiwanie przez *Top term*

Podfasetą, czyli podklasą fasety, może być terminem przyjętym bądź odwołaniem orientacyjnym lub też tzw. etykietą adresującą podzbiór terminów (wl. *etichetta di nodo*) wyróżniony w sieci ich powiązań relacyjnych.

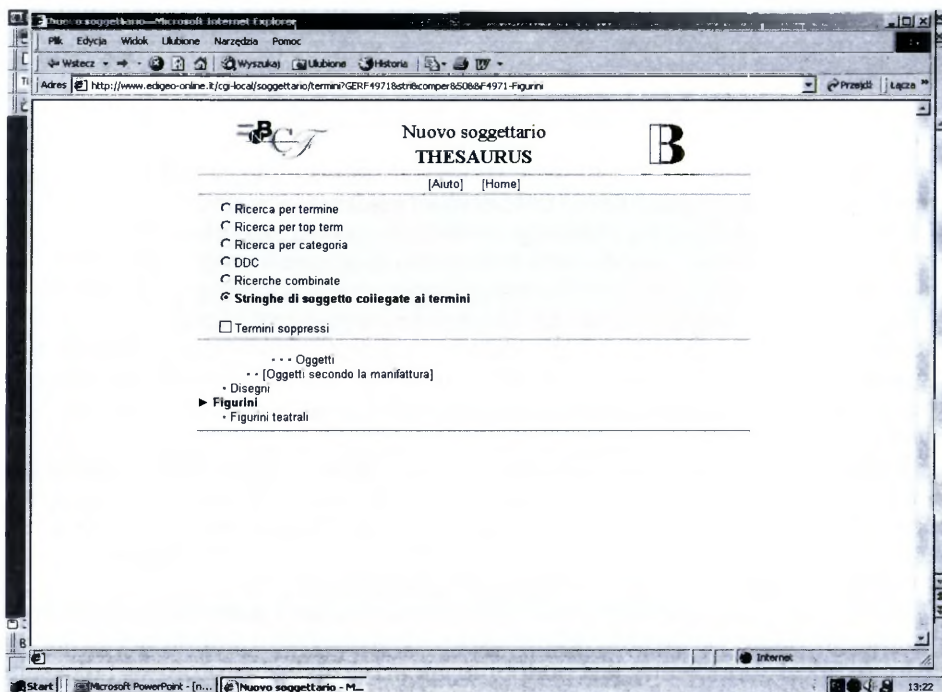
Oprogramowanie bazy danych tezauryusa daje możliwości wyszukiwania dokumentów w katalogu przez termin, przyjęty bądź odrzucony, symbol Klasyfikacji Dziesiętnej Deweya, hasło przedmiotowe oraz kombinację kilku kategorii wyszukiwawczych. Zaznaczenie opcji wyszukiwawczej „Stringhe di soggetto collegate ai termini” (ciąg kontrolowanych terminów tematycznych) umożliwia przeglądanie indeksu takich haseł w porządku alfabetycznym (rys. 3).

Twórcy systemu nie używają określeń „temat” i „określnik”, wszystkie elementy hasła nazywając terminami (*termini*). Podobnie jak elementy opisu deskryptorowego mają one równy status wyszukiwawczy, jakkolwiek w strukturze zapisu hasła ich sekwencja jest wyznaczona przyjętą formułą porządku cytowania poszczególnych kategorii terminów.

System nawigacji po tezaurysie umożliwia wejście z poziomu hasła przedmiotowego do artykułu słownikowego każdego terminu składającego się na hasło. Artykuł zbudowany jest podobnie jak artykuł deskryptorowy i ukazuje przynależność terminu do kategorii, fasety lub podfasety. Relacje semantyczne między terminami prezentowane są również w formie graficznej (rys. 4).

Rys. 3. Wyszukiwanie przez hasła przedmiotowe

Rys. 4. Graficzne przedstawienie hierarchii terminów

Wprowadzono także system odsyłaczy wyrażających różne relacje, noty historyczne, noty stosowania i źródła.

Jak wspomniano wcześniej, twórcy języka, dopuszczając tworzenie haseł rozwiniętych o strukturze podobnej do struktury hasła przedmiotowego, zrezygnowali z typowej dla języka haseł przedmiotowych terminologii, która była używana w starym systemie *Soggettario*. W *Nuovo soggettario* słownik nazywany jest tezauresem, a każdy leksem w tezaurysie nazywa się terminem. Reguły tworzenia opisów dokumentów nie są jednak swobodne. Terminy mogą być łączone w hasła rozwinięte według ściśle określonych zasad. Kolejność terminów w hasłach narzuca analiza logiczna zdania wyrażającego w skrócie temat dokumentu sformułowany w języku naturalnym.

TWORZENIE HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH

(Przykłady zaczerpnięte z *Nuovo soggettario*, 2007)

Pierwszym etapem tworzenia haseł przedmiotowych jest sformułowanie tematu dokumentu w języku naturalnym. Na tym etapie ustala się także relacje logiczne między leksemami języka naturalnego. Identyfikuje się dwa typy powiązań: relacje przechodnie (wł. *relazioni transitive*) i relacje przynależności (wł. *relazioni di appartenenza*).

Relacje przechodnie to:

– czynność przechodnia (wł. *azione transitiva*), np.:

Nauczanie języków obcych

– przedmiot/cel (wł. *oggetto/meta*), np.:

Nauczanie języków obcych

– agens/narzędzie (wł. *agente/strumento*), np.:

Powieści amerykańskie w przekładzie Cesarego Pavese

– beneficjent (wł. *beneficiario*), np.:

Nauczanie języków obcych emigrantów arabskich.

Relacje przynależności to:

– część/własność (wł. *parte/proprietà*), np.:

Libretta i rękopisy muzyczne biblioteki Fundacji Olgi i Ugo Levi

Bezpieczeństwo systemów informatycznych firm

Osobowość dzieci

– właściciel (wł. *possessore*), np.:

Libretta i rękopisy muzyczne biblioteki Fundacji Olgi i Ugo Levi

Bezpieczeństwo systemów informatycznych firm

Osobowość dzieci.

Drugi etap tworzenia haseł polega na ustaleniu porządku cytowania poszczególnych elementów (wł. *ordine di citazione*). Składa się z dwóch operacji: ustalenia porządku syntaktycznego (wł. *l'ordinamento sintattico*) terminów wyrażających temat dokumentu i przypisania im właściwej roli semantycznej w hasle przedmiotowym.

W celu przeprowadzenia pierwszej operacji opracowano tzw. zasady ogólne (wł. *principi generali*). Są to:

– zasada jeden do jednego (wł. *relazione uno a uno*)

– zasada zależności logicznej (wł. *dipendenza logica*)

– zasada zależności od przedmiotu/celu (wł. *dipendenza dall'oggetto/meta*)

– zasada zależności od właściciela (wł. *dipendenza dal possessore*)
– zasada przynależności do głównego składnika tematu zwanego rdzeniem (wł. *nucleo*).

Zasada „jeden do jednego” gwarantuje taki porządek terminów w haśle, że termin oznaczający czynność przechodnią sąsiaduje z terminem, który jest dopełnieniem tej czynności. O kolejności terminów decyduje zasada zależności od przedmiotu/celu, np.

Język włoski – nauczanie imigrantów arabskich.

W przykładzie uwidocznione są relacje między parą – przedmiot „język włoski” i działanie „nauczanie” oraz między parą – działanie „nauczanie” oraz beneficjent „imigranci arabscy” (*Nuovo soggettario*, 2007, s. 115).

Zgodnie z zasadą zależności logicznej jako pierwszy umieszcza się termin oznaczający rzecz, której istnienie jest logicznie niezbędne do zaistnienia czynności; rzecz ta może być przedmiotem czynności przechodniej lub sprawcą czynności nieprzechodniej (wł. *l'agente di un'azione intransitiva*)¹, albo celem (wł. *meta*) lub zakresem stosowania (wł. *campo di applicazione*) funkcji sprawczej bezpośredniej lub pośredniej, albo też kontekstem występowania lub odniesienia pojęcia, np.

Język włoski – nauczanie imigrantów arabskich.

Na początku umieszczono termin, który oddaje przedmiot „język włoski”, po nim następuje działanie „nauczanie”, po którym z kolei następuje beneficjent „imigranci arabscy”.

Zależność logiczna odnosi się do relacji przechodnich lub relacji przynależności. Stosowanie tej zasady sprowadza się do zasady zależności od przedmiotu/celu (wł. *oggetto/meta*) i zależności od właściciela (*Nuovo soggettario*, 2007, s. 116-117).

Według zasady zależności od przedmiotu/celu, jeśli przedmiot dokumentu można sformułować w taki sposób, że między elementami tematu wyrażonymi w języku naturalnym zachodzi relacja przechodnia, to termin, określający przedmiot lub cel powinien występować przed terminami określającymi beneficjenta, agensa lub narzędzie (*Nuovo soggettario*, 2007, s. 117), np.

Języki obce – nauczanie.

Powieści amerykańskie – przekłady Cesarego Pavese.

Według zasady zależności od właściciela, gdy między dwoma elementami tematu zachodzi relacja przynależności, termin, określający właściciela występuje przed terminem, określającym część lub własność (*Nuovo soggettario*, 2007, s. 118), np.

Firmy – systemy informatyczne – bezpieczeństwo.

Dzieci – osobowość.

Pielęgniarki – praca zmianowa – organizacja.

¹ Celowo nie używam tu określenia *agens*, ponieważ nie jest to wykładnik językowy roli semantycznej.

Zasada przynależności do głównego składnika tematu zwanego rdzeniem sprowadza się do zachowania odpowiedniej kolejności elementów w haśle według wzoru:

Temat – miejsce – czas – forma intelektualna – przypadek – forma bibliograficzna/przeznaczenie – forma materialna.

Następnym etapem w tworzeniu haseł przedmiotowych jest określenie ról semantycznych terminów wchodzących w skład hasła. Istnieją dwie grupy ról semantycznych: role podstawowe (wł. *ruoli nucleari*) i role uzupełniające (wł. *ruoli complementari*). Do pierwszej grupy zalicza się następujące role: pojęcie kluczowe (wł. *concetto chiave*), element przechodni (wł. *elemento transitivo*), agens (wł. *agente*), narzędzie (wł. *strumento*), beneficjent (wł. *beneficiario*) oraz część/własność (wł. *parte/proprietà*). Do ról uzupełniających zaliczono: miejsce (wł. *luogo*), czas (wł. *tempo*), forma intelektualna (wł. *forma intellettuale*), przypadek (wł. *caso*), forma bibliograficzna/przeznaczenie (wł. *forma bibliografica/destinazione*), forma materialna (wł. *forma materiale*).

Pojęcie kluczowe to termin stosowany na początku hasła przedmiotowego, a zatem odpowiadający przedmiotowi treści reprezentowanemu za pomocą tematu w tradycyjnych JHP, np.

Uprzemysłowienie – Rozwój – Europa
gdzie:

Uprzemysłowienie – pojęcie kluczowe

Rozwój – element przechodni

Europa – miejsce.

Chrześcijaństwo – Symbole

gdzie:

Chrześcijaństwo – pojęcie kluczowe

Symbole – część/własność.

Funkcja logiczna przedmiotu/celu może być wyrażona w języku naturalnym przez syntagmę złożoną z dwóch lub więcej terminów powiązanych relacjami przynależności. W tym przypadku rola pojęcia kluczowego jest przyznawana terminowi, od którego zależą inne, według kryterium zależności od właściciela (*Nuovo soggettario*, 2007, s. 122), np.

Przedszkola – Nauczyciele – Formacja zawodowa – Neapol

gdzie:

Przedszkola – pojęcie kluczowe

Nauczyciele – część/własność

Formacja zawodowa – element przechodni

Neapol – miejsce.

Element przechodni jest przyporządkowany terminowi, odpowiadającemu pojęciu kluczowemu i ustala relację między przedmiotem/celom i agensem/narzędziem lub określa funkcję przedmiotu/celu (*Nuovo soggettario*, 2007, s. 122), np.

Seneca, Lucius Annaeus – Tragedie – Wpływ Owidiusa, Publius Nasona
gdzie:

Seneca – pojęcie kluczowe
 Tragedie – część/własność
 Wpływ – element przechodni
 Ovidius – agens.

Agens jest rolą przyporządkowaną terminowi, który reprezentuje sprawcę czynności przechodniej. W haśle przedmiotowym termin, określający sprawcę jest umieszczany po terminie określającym czynność (*Nuovo soggetto*, 2007, s. 123), np.

Kobiety – Formacja zawodowa – Finansowanie Unii Europejskiej
 gdzie:
 Kobiety – pojęcie kluczowe
 Formacja zawodowa – element przechodni
 Finansowanie – element przechodni
 Unia Europejska – agens.

Narzędzie jest rolą przyporządkowaną terminowi, który oznacza środek zastosowany w celu realizacji jakiejś działalności (*Nuovo soggetto*, 2007, s. 124), np.

Inwestycje – Wykorzystanie Internetu
 gdzie:
 Inwestycje – pojęcie kluczowe
 Wykorzystanie – element przechodni
 Internet – narzędzie.

Beneficjent to rola przypisywana terminowi, który oznacza obiekt, na który skierowana jest czynność, np.

Język włoski – Nauczanie emigrantów arabskich
 gdzie:
 Język włoski – pojęcie kluczowe
 Nauczanie – element przechodni
 Emigranci arabscy – beneficjent.

Część/własność jest rolą przyznawaną terminowi, który określa element zależny, pozostający w relacji przynależności (*Nuovo soggetto*, 2007, s. 125), np.

Kościół etiopski – Liturgia godzin
 gdzie:
 Kościół etiopski – pojęcie kluczowe
 Liturgia godzin – część/własność

Spółki – Systemy informatyczne – Bezpieczeństwo
 gdzie:
 Spółki – pojęcie kluczowe
 Systemy informatyczne – część/własność
 Bezpieczeństwo – część/własność

La Pira, Giorgio – Podróże – Rosja

gdzie:

La Pira, Giorgio – pojęcie kluczowe

Podróże – część/własność

Rosja – miejsce.

Miejsce i czas to tzw. role uzupełniające, przypisane terminom, które oznaczają ograniczenie przestrzenne i czasowe. Termin, reprezentujący miejsce, poprzedza w strukturze hasła termin reprezentujący czas, np.

Albańczycy – Imigracja – Apulia – 1991-1997

gdzie:

Albańczycy – pojęcie kluczowe

Imigracja – część/własność

Apulia – miejsce

1991-1997 – czas.

Uzupełniająca rola formy intelektualnej przypisywana jest terminom, które określają tzw. typ podejścia intelektualnego do tematu, czyli sposób ujęcia tematu, np.

Matematyka – Symbole – Historia

gdzie:

Matematyka – pojęcie kluczowe

Symbole – część/własność

Historia – forma intelektualna

Morza – Zanieczyszczenie przez Substancje radioaktywne – Traktaty międzynarodowe

gdzie:

Morza – pojęcie kluczowe

Zanieczyszczenie – element przechodni

Substancje radioaktywne – agens

Traktaty międzynarodowe – forma intelektualna.

Przypadek jest rolą przypisywaną terminom określającym w dokumencie przedmiot, na podstawie którego przeprowadzono badania. W hasle termin ten jest poprzedzony wyrażeniem „Casi” (przypadki), np.

Strefy archeologiczne – Tunezja – Ochrona – Rola UNESCO – Przypadki:

Parc archéologique de Carthage et de Sidi Bou Saïd

gdzie:

Strefy archeologiczne – pojęcie kluczowe

Tunezja – część/własność

Ochrona – element przechodni

Rola – element przechodni

UNESCO – agens

Przypadki: Parc archéologique de Carthage et de Sidi Bou Saïd – przypadek

Firmy chemiczne – Pracownicy – Jakość życia – Skutki Pracy zmianowej – Badania – Przypadki: Państwowa Spółka Hydrogenizacji Węgla

gdzie:

Firmy chemiczne – pojęcie kluczowe

Pracownicy – część/własność

Jakość życia – część/własność

Skutki – element przechodni

Praca zmianowa – agens

Badania – forma intelektualna

Przypadki: Państwowa Spółka... – przypadek.

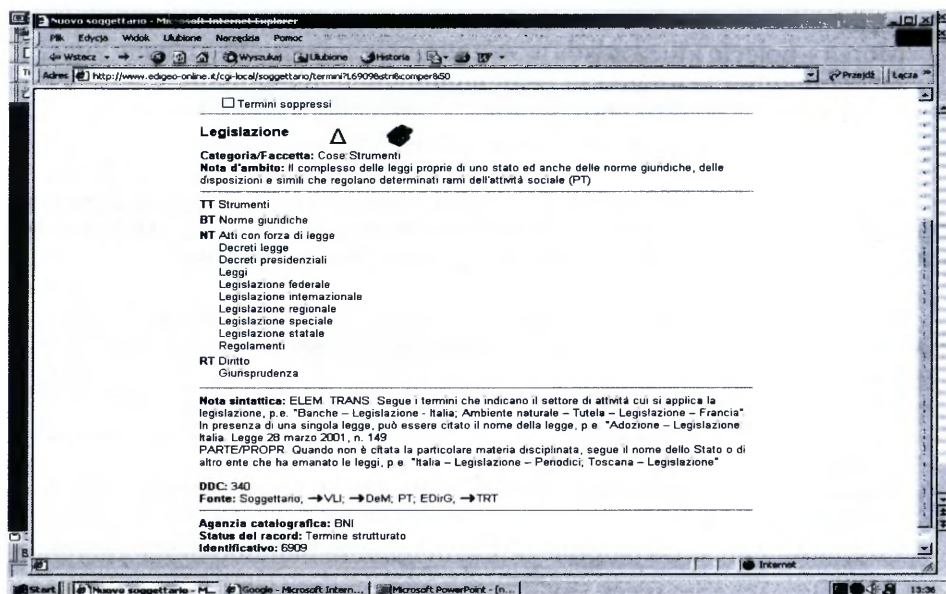
Forma bibliograficzna/przeznaczenie to rola przypisywana terminom, oznaczającym formę bibliograficzną dokumentu i/lub jego przeznaczenie, np. Katalogi, Słowniki, Encyklopedie, Czasopisma etc.

Forma materialna to rola przypisywana terminom, oddającym fizyczny kształt dokumentu, jak np. CD-ROM-y, DVD, wideodyski etc.

Zdefiniowano także przypadek, gdy termin może pełnić różne role. Jest to tak zwana rola złożona (wł. *ruolo composto*). Np. w syntagmie „Nepotyzm Papieża Aleksandra VII” funkcja logiczna leksemu „Nepotyzm” jest nieprzechodnia, a „Papież Aleksander VII” jest agensem. Gdy temat zostanie sformułowany: „Wpływ nepotyzmu papieża Aleksandra VII na majątek rodziny Chigi”, syntagma „Nepotyzm Papieża Aleksandra VII” pełni funkcję agensa odpowiedzialnego za skutki, które wywarły wpływ na majątek rodziny Chigi (*Nuovo soggettario*, 2007, s. 130).

MATERIAŁY POMOCNICZE

Dla ułatwienia procesu analizowania słownictwa i tworzenia haseł przedmiotowych opracowano tzw. arkusz pracy (wł. *foglio di lavoro*).

Rys. 5. Nota stosowania

Arkusz ten zawiera rubryki, w które wpisuje się temat dokumentu i etapy analizy pojęciowej oraz tabelę, w której przedstawiono role semantyczne w rzędach poziomych i kolumnę część/własność. Rolę część/własność może w hasle rozwiniętym pełnić więcej niż jeden termin i będzie on zawsze następował po pojęciu kluczowym lub terminie pełniącym tę rolę, ale pozostającym z nim w relacji bezpośredniej według zasady zależności od właściciela (opisanej wyżej).

Noty stosowania są skonstruowane w taki sposób, aby kataloger mógł łatwo przyporządkować danemu terminowi rolę semantyczną. Wszystkie możliwe role (oprócz roli kluczowej) są wyszczególnione w nocie wraz z zasadami ich uporządkowania w syntagmie oraz przykładami poprawnego użycia tego terminu w opisanej roli. Przykład noty stosowania przedstawia rys. 5.

ZAKOŃCZENIE

Na tle historii katalogowania przedmiotowego we Włoszech podejście do opracowania przedmiotowego dokumentów zaprezentowane w *Nuovo soggettario* jest absolutną nowością – tezaurus fasetowy ma zastąpić słownik haseł przedmiotowych. Koncepcja indeksowania fasetowego za pomocą języków o słownictwie paranaturalnym znana jest już od lat siedemdziesiątych XX w. Po raz pierwszy zastosowana została w *Thesaurofacet* – tezaurusie fasetowym na potrzeby bibliotek inżynierskich opracowanym przez Jean Aitchison (Aitchison et al., 1969). Metodę tę wykorzystywano też w systemie PRECIS, stosowanym w *British National Bibliography* (Dykstra, 1987), w którym analiza dokumentu i proces tworzenia sekwencji terminów były niemal identyczne jak zastosowane w *Nuovo soggettario*. Także analogie z powiązaniem opracowania przedmiotowego z Klasyfikacją Dziesiątą łączą te dwa systemy.

Twórcy *Nuovo soggettario* zapewniają o kolejnych kierunkach rozwoju języka – potencjalnej wielojęzyczności, interoperacyjności z różnymi systemami informacyjnymi oraz możliwościach tematowania różnorodnych zbiorów, począwszy od materiałów graficznych, poprzez kartografię, zbiory muzyczne, a na fotografii kończąc (Lucarelli, 2009).

Wprowadzenie nowego systemu opracowania przedmiotowego wymaga jednak ogromnego nakładu pracy bibliotekarzy oraz środków finansowych ze strony bibliotek i państwa. W tej chwili w projekcie oprócz Biblioteki Narodowej bierze udział Uniwersytet Pizański, tworząc eksperymentalnie hasła przedmiotowe, a szkolenia w zakresie stosowania *Nuovo soggettario* prowadzi Uniwersytet w Mediolanie. Z projektem współpracują Instytut Informacji Prawnej (ITTIG) oraz firma Idest, wydająca wraz z włoską agencją bibliograficzną, serie książek dla dzieci. Czy *Nuovo soggettario* zostanie następcą starego *Soggettario*, dowiemy się w najbliższej przyszłości, bo autorzy, chyba nazbyt optymistycznie, przewidują wprowadzenie systemu do włoskich bibliotek do końca 2010 r.

BIBLIOGRAFIA

Aitchison, Jean; Gomersall, Alan; Ireland, Ralph (1969). *Thesaurofacet: a Thesaurus & Faceted Classification for Engineering & Related Subjects*. Leicester: English Electric Co. Ltd.

- Arrigoni, Paola; Della Porta, Carola; Selva, Cristina (2004). *Manuale di biblioteconomia*. Milano. Alpha Test.
- Bibliografia nazionale italiana: soggetti: liste di aggiornamento 1956-1985* (1987). Firenze. Biblioteca nazionale centrale.
- Cutter, Charles Ami (1889). *Rules for a dictionary catalogue*. Washington: Government Printing Office.
- Dykstra, Mary (1987). *PRECIS: A Primer*. London: Scarecrow Press.
- Guida all'indicizzazione per soggetto (Guida, 1996). Associazione italiana biblioteche, GRIS (Gruppo di ricerca sull'indicizzazione per soggetto). Roma: AIB.
- ISO (1985). ISO 5964. *Documentation – Guidelines for the Establishment and Development of Multilingual Thesauri*. Geneva: International Organization for Standardization.
- ISO (1986). ISO 2788. *Documentation – Guidelines for the Establishment and Development of Monolingual Thesauri*. Geneva: International Organization for Standardization.
- Lucarelli, Anna; Bultrini, Leda; Cheti, Alberto (2004). *Il nuovo Soggettario italiano: dallo studio al progetto* [online]. Biblioteca nazionale centrale di Firenze [dostęp: 5.11.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bncf.firenze.sbn.it/documenti/nsog.pdf>>.
- Lucarelli, Anna (2004). *Semantic authority control and the new Soggettario* [online]. *Cataloging & Classification Quarterly*, vol. 39, issue 1, pp. 353-364.
- Lucarelli, Anna, Paradisi, Frederica; Cheti, Alberto (2009). *Subject Indexing in Italy: Recent Advances and Future Perspectives. Paper presented at the World Library and Information Congress: 75th IFLA General Conference and Council*. Milan, August 23-27th 2009 [online]. IFLA75 [dostęp: 5.11.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla75/200-lucarelli-en.pdf>>.
- Nuovo soggettario. Guida al sistema italiano di indicizzazione per soggetto. Prototipo del Thesaurus* (2007). Milano: Editrice Bibliografica.
- Per un nuovo soggettario. Studio di fattibilità sul rinnovamento del soggettario per i cataloghi delle biblioteche italiane* (2002). Milano: Editrice Bibliografica.
- Soggettario per i cataloghi delle biblioteche italiane* (1956). Firenze: Stamperia Il Cenacolo. Voci di soggetto: aggiornamento 1986-1998 (1999). Milano. Bibliografia nazionale italiana.

ANNA GÓRSKA

KABA Subject Headings Division of NUKAT Center
The University of Warsaw Library
e-mail: a.gorska@uw.edu.pl

NUOVO SOGGETTARIO – NEW TOOL FOR SUBJECT CATALOGING IN ITALIAN LIBRARIES

KEYWORDS: Nuovo soggettario. Thesaurus. Subject headings language. Faceted indexing. Italian libraries.

ABSTRACT: Nuovo soggettario is a faceted thesaurus developed in the National Library in Florence in 2007 as a new tool for subject cataloging in Italian libraries. It is designed to replace currently used subject headings system Soggettario. The author discusses the construction of the thesaurus and principles of faceted indexing adopted in the new system.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 18 lutego 2010 r.